

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Філософський факультет

Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Робоча програма навчальної дисципліни

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ третій (доктор філософії) _____

галузь знань _____

(шифр і назва)

спеціальність _____ 032 історія та археологія, 033 філософія, 035 філологія, _____

051 економіка, 052 політологія, 053 психологія, 054 соціологія, _____

055 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, _____

056 міжнародні економічні відносини, 061 журналістика, _____

071 облік і оподаткування, 072 фінанси, банківська справа та страхування, _____

073 менеджмент, 074 публічне управління та адміністрування, 075 маркетинг, _____

076 підприємництво, торгівля та біржова діяльність, 081 право, _____

082 міжнародне право _____

(шифр і назва)

освітньо-наукова програма _____

(шифр і назва)

спеціалізація _____

(шифр і назва)

вид дисципліни _____ обов'язкова _____

(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ філософський _____

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою
філософського факультету

“ 21 ” червня 2019 року, протокол № 11

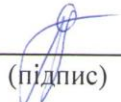
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Перепелиця О.М., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри
теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада
(вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада

Протокол від « 19 » червня 2019 року № 14

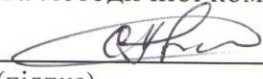
Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада

(підпис) Перепелиця О.М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету

Протокол від « 19 » червня 2019 року № 10

Голова методичної комісії філософського факультету

(підпис) Голіков С.О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “ Філософські засади та методологія наукових досліджень”
складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки

доктор філософії

спеціальності:

032 – Історія та археологія

033 – Філософія

035 – Філологія

051 – Економіка

052 – Політологія

053 – Психологія

054 – Соціологія

055 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

056 – Міжнародні економічні відносини

061 – Журналістика

071 – Облік і оподаткування

072 – Фінанси, банківська справа та страхування

073 – Менеджмент

074 – Публічне управління та адміністрування

075 – Маркетинг

076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

081 – Право

082 – Міжнародне право

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Філософія становить підґрунтя для будь-якої наукової діяльності. Сучасний науковець має бути людиною гуманітарно розвинутою, що можливо завдяки зверненню до взірців інтелектуальної діяльності людини, які представляє розвиток світової філософської думки. Філософія формує базове уявлення щодо засад буття, міжлюдських відносин, підіймає питання про сенс існування, шляхи розвитку історії людства, методологічні проблеми науки. Розвиток сучасної науки загалом і соціогуманітарних наук зокрема пов'язаний з розширенням цехових дисциплінарних меж, формуванням міждисциплінарних підходів. Звернення до філософії має допомогти вченому проблематизувати теоретико-методологічні засади своєї дисципліни, розширити предметне поле дослідження. Власне філософія допомагає вченому, викладачу, працівнику будь якої галузі орієнтуватися в досить складних проблемах розвитку науки.

Метою курсу є поглиблення знань з філософії та методології наукових досліджень, актуальних філософських та методологічних проблем теорії соціального/гуманітарного пізнання та шляхами їх розв'язання.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Викладання курсу «Філософські засади та методологія наукових досліджень» для підготовки докторів філософії передбачає:

поглиблене вивчення слухачами найбільш гострих і актуальних проблем та головних досягнень сучасної філософської думки, теоретичних підходів до наукових досліджень;

створення теоретичного підґрунтя для наукової діяльності;

поглиблений розгляд методологічних засад наукових досліджень;

аналіз зв'язку філософських концепцій з проблемами сучасної науки.

1.3. Кількість кредитів: 5

1.4. Загальна кількість годин: 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
16 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	- год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
120 год.	144 год.
Індивідуальні завдання	
40 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми аспіранти повинні досягти таких результатів навчання і отримати:

- здатність аналізувати, синтезувати та обговорювати сучасні теоретико-методологічні підходи, в межах та поза областю дослідження, ставити загальні теоретичні проблеми та планувати шляхи їх вирішення;

- здатність використовувати критичні знання, що закріплено написанням: 1) рецензії на статтю чи книгу, 2) реферату за тематикою філософських та методологічних проблем науки;

- здатність аналізувати та посилалися на відповідні основні найбільш передові філософські підходи, концептуальні та теоретико-методологічні засади щодо наукових досліджень в письмовій формі, через усні виступи та презентації, в дисертації, знання актуальних теоретичних дискусій та трендів щодо соціально-гуманітарних наук;

- знання основних можливостей наукової співпраці для соціальних та гуманітарних наук, перспектив міждисциплінарних досліджень, визначаючи позитивні/негативні аспекти своєї власної області дослідження;

- знання характеру та історичної динаміки основних теоретичних філософських проблем, критичного осмислення їх зв'язку з сучасністю та впливу на інтелектуальний розвиток суспільства і трансформації науки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Філософські засади наукового мислення

Тема 1. Предмет філософії та її місце у житті людини і структурі університетської освіти/науки

Що таке філософія? Проблема визначення предмета і місця філософії. Філософська проблематизація людського буття. Філософування як запитування людини про саму себе. Філософія як «духовні вправи». Як можлива філософія? Філософія як співможливість істин. Філософські засади університетської освіти/науки. Філософія та епістемологія.

Тема 2. Античні філософські підстави європейської освіти і науки

«Грецьке диво» – причини і наслідки. Грецька філософія як оволодіння космосом (натурфілософія і космологія від іонійських шкіл до пізніх стоїків). Формування

раціоналістичних пізнавальних практик. Природа і роль античного раціоналізму в становленні західного мислення. Філософія в структурі античного суспільства: політичний і педагогічний вимір філософії.

Розділ 2. Актуальні проблеми методології соціально-гуманітарного пізнання

Тема 3: Сциентистські–позитивістський напрямок у сучасній європейській філософії

Методологія науки як рефлексія методів. Посткласичні характеристики науковості. Сучасний методологічний редукціонізм: антропологізація науки. Верифікація, емпірична та логічна верифікація. Соціокультурна обумовленість наукового знання в постпозитивістських побудовах: принцип фальсифікації К. Поппера та методологічного анархізму П. Феєрабенда. Сучасні філософсько–методологічні проекти науки, раціональності і знання. Структуралізм як альтернатива гуманітаризації науковості. Методологічні стратегії сучасної аналітичної філософії. Рефлексія методології гуманітарних наук. Номотетичні та ідеографічні науки. Методологічний зсув від відкриття законів суспільства до «виробництва»/«конструювання» соціального» та «генеалогії». Методологічні програми гуманітаризації соціального знання: культурцентризм, аксіологізація, діалогізм.

Тема 4. Буття і мова: феноменологія, герменевтика і «лінгвістичний поворот»

Філософема трансцендентального суб'єкта як основа філософування класичного Заходу. Феноменологія: концептуальний порядок, метод, операційність. Феноменологічні засади соціально-гуманітарного пізнання. Фундаментальна онтологія Мартіна Гайдеггера: проблематизація людського буття. «Лінгвістичний поворот» (linguisticturn): трансформації філософського осмислення мови. Три стежки лінгвістичного повороту (герменевтика, лінгвістичний структуралізм, аналітична традиція). Герменевтична перспектива у філософії і соціально-гуманітарних науках. Від класичної герменевтики німецької історичної школи до сучасної філософської герменевтики. Феноменологія та герменевтика. Герменевтика та деконструкція.

Тема 5. Методологічний зсув у гуманітарних науках др. пол. XX ст.: від структуралізму до постструктуралізму

Лінгвістичні підстави структуралістської методології (Ф. де Соссюр, Е. Бенвеніст, К. Леві-Строс). «Твір», «текст» і «інтертекст» (Р. Барт). Генеалогічний метод М. Фуко. Робота символічної структури (Ж. Дельоз). Наратологія: філософія, історія та література. Деконструкція, деконструктивізм.

Розділ 3. Особливості розуміння сучасного суспільства

Тема 6. Соціальна філософія. Філософське осмислення розвитку суспільства: культура, політика, економіка

Соціальні онтології і специфіка соціальних закономірностей. Теоретико-методологічні проблеми осмислення суспільства. Архаїчне суспільство. Класичне суспільство. Модерн. Модерн 1. (Post) Модерн 2. Соціальна структура архаїчного та класичного суспільства. Соціальна структура модерну та його основні етапи. Сучасне розвинуте суспільство: різні підходи до його розуміння. Концепція «іншого» («другого») модерну.

Тема 7. Філософія політики і проблеми сучасної демократії

Перспективи і проблеми розвитку демократичного суспільства. Сучасна філософія і методологія політики. Світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Динаміка циклів світової гегемонії. Процедурна теорія демократії М. Вебера і Й. Шумпетера. Дебати елітистів та плюралістів в сучасній демократичній теорії. Радикальна демократична критика ліберальної демократії (Ю. Хабермас та Ш. Муфф).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	П	лаб	інд	ср		л	П	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1												
Тема 1.	20	2	2			16	20	1				19
Тема 2.	23	2	2			19	23	1				22
Разом за розділом 1	43	4	4			35	43	2				41
Розділ 2												
Тема 3.	21	3	2			16	21	1				20
Тема 4.	22	3	2			17	22	1				21
Тема 5.	21	2	2			17	21	1				20
Разом за розділом 2	64	8	6			50	64	3				61
Розділ 3												
Тема 6.	21	2	2			17	21	1				20
Тема 7.	22	2	2			18	22					22
Разом за розділом 3	43	4	4			35	43	1				42
Усього годин	150	16	14			120	150	150				144

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет філософії та її місце у житті людини і структурі університетської освіти/науки	2
2	Античні філософські підстави європейської освіти і науки	2
3	Сциентистські–позитивістський напрямок у сучасній європейській філософії	2
4	Буття і мова: феноменологія, герменевтика і «лінгвістичний поворот»	2
5	Методологічний зсув у гуманітарних науках др. пол. XX ст.: від структуралізму до постструктуралізму	2
6	Соціальна філософія. Філософське осмислення розвитку суспільства: культура, політика, економіка.	2
7	Філософія політики і проблеми сучасної демократії	2
	Разом	14

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання рекомендованої літератури	30
2	Підготовка доповідей до семінарів	30
3	Виконання індивідуальних завдань (реферат)	40
4	Рецензія джерела	10
5	Підготовка до екзамену (залікової роботи)	10
	Разом	120

6. Індивідуальні завдання

Рецензія, реферат.

7. Методи контролю

Поточний контроль

- оцінювання ступеню активності аспірантів та якості їх виступів з доповідями та коментарів при проведенні дискусій на семінарських заняттях;
- оцінювання творчих індивідуальних завдань (реферат);
- перевірка рецензій філософських джерел;
- підсумковий контроль (залік/екзамен);
- перевірка розуміння аспірантами теоретичного та практичного програмного матеріалу в цілому, здатність творчо використовувати накопиченні знання та вміння.

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Екзамен залікова робота	Сума	
Розділ 1		Розділ 2			Розділ 3		Індивідуальне завдання			Разом
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7				
5	5	5	5	5	5	5	25	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Примітка. Отримання протягом семестру 20 балів і виконане індивідуальне завдання є необхідними умовами допуску аспіранта до підсумкового семестрового контролю.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	зараховано
70-89	Добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Адо П. Духовные упражнения и античная философия / П. Адо ; [пер. с франц.]. М.; СПб.: Степной ветер; Коло, 2005. 448 с.
2. Альтюссер Л. Ленин и философия. М., 2005. – С. 71-77, 87-91.
3. Аналитическая философия / Под ред. М. В. Лебедева, А. З. Черняка. М.: ИПК РУДН, 2006. 622 с.
4. Аналитическая философия: Становление и развитие (антология) / Общ. ред., сост. и вступ. ст. А. Ф. Грязнова. М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998. 528 с.
5. Ахутин А.В. Античные начала философии / А.В. Ахутин. С-Пб.: Первая Академическая типография «Наука», 2007. 782.
6. Бадью А. Манифест философии. СПб., 2003.
7. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / Пер. с англ. Е. Руткевич; Моск. филос. фонд. М.: Academia-Центр; Медиум, 1995. 323 с.
8. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Главы II, III, IV: «Новые тенденции в общей лингвистике», «Сосюр полвека спустя», «Понятие структуры в лингвистике». М.: УРСС, 2002. 448 с. С. 33 - 66.
9. Барт Р. «Структурализм как деятельность», «Смерть автора», «От произведения к тексту» // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика : пер. с фр. / Р. Барт. сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. М. : Прогресс, 1989. 616 с.
10. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М.: Академия, 1999.
11. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. / Пер. с нем. В. Седелнику и Н.Фёдоровой; Посл. А.Филиппова. М.: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
12. Бетти, Эмилио. Герменевтика как общая методология наук о духе / Пер. с нем.: Е. В. Борисов. М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. 144 с.
13. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. 416 с.
14. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. 248 с.
15. Вебер М. Избранное. Образ общества / Пер. с нем. М.: Юрист, 1994.
16. Вебер М. Политические работы, 1895—1919 = *Gesammelte Politische Schriften*, 1895—1919 / Пер. с нем. Б. М. Скуратова; послесл. Т. А. Дмитриевой. М.: Праксис, 2003.
17. Вельш В. Наш постмодерный модерн. Київ: Альтерпрес, 2004.
18. Гадамер, Г.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. М.: Прогресс, 1988. 704 с.
19. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии // Гегель Г.В.Ф. Сочинения: В 14 т. М.-Л., 1932. Т. 9. С. 6-56. (Предварительные замечания об истории философии. Введение в историю философии).
20. Герменевтика и деконструкция. Санкт-Петербург, 1999.
21. Греческая философия: в 2 т. / [М. Канто-Спербер, Дж. Барнз, Л. Бриссон и др.]; под ред. М. Канто-Спербер [пер. с фр. В.П. Гайдамака]. М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2006. Т.1. 499 с.
22. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. М.: Искусство, 1972. 318 с
23. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуриации. М.: Академический проект, 2003. 528 с.
24. Делез Ж. По каким критериям узнают структурализм? // Делез Ж. Пруст и знаки. Статьи / Ж. Делез; пер. с фр., редакция и предисловие Е. Г. Соколова. СПб.: Алетейя, 1999. – С. 133 - 174.
25. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. С. Зенкина. М.: Академический Проект, 2009. – С. 6-18.
26. Зайцев А.И. Культурный переворот в Древней Греции VIII–V вв. до н. э. / А.И. Зайцев. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1985. 208 с.
27. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М., 1996. 256 с.
28. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. М.: Логос, 2000. 302, [1] с.

29. Кант И. Спор факультетов // Кант И. Сочинения: в 8 т. .7. М.: Чоро, 1994. – С. 57-136.
30. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 608 с.
31. Калдор М. Новые и старые войны. Организованное насилие в глобальную эпоху. М.: Дело, 2015. 416 с.
32. Косиков Г. К. «Структура» и/или «текст» (стратегии современной семиотики) // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Косиков Г. К.; пер. с фр., составление и вступительная статья Г. К. Косикова. М.: Прогресс, 2000. 536 с. – С. 3 - 48.
33. Кун Т. Структура научных революций. М.: «АСТ», 2003. 605 с.
34. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. М.: Издательство «АЛТЕЙЯ», С-Пб., 1998.
35. Лосев А.Ф. Античный космос и современная наука // А.Ф.Лосев. [Соч. в 9-и томах, т.1]: Бытие - Имя – Космос. М.: Мысль, 1993. 875 с.
36. Марру А.-И. История воспитания в античности. / Анри-Ирени Марру: [пер. с франц.]. М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1998. 422 с.
37. Молчанов В.И. Понятие трансцендентальной субъективности в феноменологии Э.Гуссерля. Вильнюс, 1983.
38. Новая философская энциклопедия. М., 2010.
39. Петров М.К. Самосознание и научное творчество. Р.-на-Дону: Изд. РГУ, 1992. 272 с.
40. Поппер К. Логика научного исследования: Пер. с англ. / Под общ. ред. В. Н. Садовского. М.: Республика, 2005. 447 с.
41. Прокопенко В.В. Философская пайдея и Платоновский вопрос / В.В. Прокопенко. Харьков: Монограф СПДФЛ Чальцев А.В. 2012. 322 с.
42. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро; общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова; пер. с фр. М.: Изд-во ЛКИ, 2008. 240 с.
43. Рассел Б. История западной философии. Р.-на-Дону., 1998. (Введение).
44. Реале Дж., Антисери Д. Философия от истоков до наших дней. Т 4. От романтизма до наших дней. С-Пб., 1997.
45. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. М.: Изд. дом Гос. Ун-т – Высшая школа экономики, 2011.
46. Рорти, Р. Философия и зеркало природы / Пер. с англ.; науч. ред. В. В. Целищев. Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1997.
47. Современная западная философия. Энциклопедический словарь. М., 2009.
48. Степин В.С. История и философия науки: Учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. М.: Академический Проект; Трикта, 2011. 423 с.
49. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2010. 784 с.
50. Тоффлер Э. Революционное богатство. М.: АСТ, 2007. 576 с.
51. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / Пол Фейерабенд; пер. с англ. А.Л. Никифорова. - М.: АСТ: МОСКВА, 2010. 378 с.
52. Фейерабенд П. Прощай, разум / Пол Фейерабенд; пер. с англ. А.Л. Никифорова. М.: АСТ: Астрель, 2010. 477, [3] с.
53. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. М.: Ad Marginem, 1999.
54. Фуко М. Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1977—1978 уч. году / Пер. с фр. Ю. Ю. Быстрова, Н. В. Суслова, А. В. Шестакова.- СПб.: Наука, 2011. 544 с.
55. Фуко М. Рождение биополитики. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1978—1979 уч. году / Пер. с фр. А. В. Дьяков. СПб.: Наука, 2010. 448 с.
56. Фурс В. Социально-критическая философия после «смерти субъекта» / Сочинения. В 2 т. Т. 1. Вильнюс: ЕГУ, 2012. 434 с.
57. Фурс В.Н. Философия незавершённого модерна Юргена Хабермаса. Минск: Эконом-пресс, 2000. 222 с.

58. Фурс В.Н. «Критическая теория позднего модерна» Энтони Гидденса. // Социологический журнал, 2001. – № 1. – С. 44-73.
59. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М.: Academia, 1995. 245 с.
60. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. СПб.: Наука, 2000. 380 с.
61. Хабермас Ю. Политические работы. М.: Праксис, 2005. 368 с.
62. Хабермас Ю. Ах, Европа. Небольшие политические сочинения, XI. М.: Весь мир, 2012. 160 с.
63. Хайдеггер, М. Бытие и время / Пер. с нем. В. В. Бибихина. М.: Ad Marginem, 1997. Переизд.: СПб.: Наука, 2002; М.: Академический проект, 2010.
64. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики // Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1994. С. 327-345.
65. Хайдеггер М. Что это такое – философия? // Вопросы философии. – 1993. – № 8.
66. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма М.: Новости, 1992.
67. Херрманн Ф.-В. фон. Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гуссерля. Минск, 2000.
68. Человек. Наука. Цивилизация. К семидесятилетию академика В. С. Стёпина. М.: Канон+, 2004. 816 с.
69. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия / Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. М.: Экономика, 1995. 540 с.
70. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. ТОО ТК «Петрополис», 1998.

Допоміжна література

- Зотов А.Ф. Современная западная философия. М., 2001.
- Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4. От романтизма до наших дней. СПб., 1997.
- Рьод В. Шлях філософії: XIX–XX ст. К: Дух і Літера, 2010. 368 с.
- Бабушкин В.У. Феноменологическая философия науки. М., 1985.
- Виндельбанд В. Избранное. Дух и история. М. 1995.
- Виндельбанд В. История философии. Киев, 1997.
- Хабермас Ю. Філософський дискурс модерну. К., 2000.
- Гадамер Х.-Г. Истина и метод. М., 1988.
- Гайденко П.П. Научная рациональность и философский разум. М., 2003.
- Герменевтика: история и современность. М., 1985.
- Григорьян Б.Т. Неокантианство. М., 1962.
- Гумбольдт В. фон, Язык и философия культуры. М., 1985. 450 с.
- Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию // ВФ. 1992. № 7.
- Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия. // ВФ. 1986. № 6.
- Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Мн., М., 2000.
- Гуссерль Э. Собрание сочинений. Т.1. (Феноменология внутреннего сознания времени). М., 1994.
- Гуссерль Э. Феноменология. // Логос. 1991. № 1.
- Делез Ж. Различие и повторение. СПб., 1998.
- Деррида Ж. Шпоры: стили Ницше // Философские науки. 1991. № 2 – 3.
- Дильтей В. Собрание соч. в 6-ти т. Т.1. Введение в науки о духе. М. 2000.
- Дильтей В. Собрание соч. в 6 т. Т. 3. Построение исторического мира в науках о духе. М., 2004.
- Ильин В.В. Теория познания. Социальная эпистемология. Социология знания. М.: Академический проект; Гаудеамус, 2014.
- Канке В.А. Основные философские направления и концепции науки. Итоги XX столетия. М.: Логос, 2000.
- Кассирер Э. Познание и действительность. СПб., 1912.
- Коммуникация в современной науке. Сборник переводов. / Сост., общая редакция и вступительная статья Э. М. Мирского, В.П. Садовского. М., 1976.
- Конт О. Курс положительной философии. СПб., 1899-1900. Т. 1-2.
- Конт О. Дух позитивной философии. СПб., 1906. (Р/на Д., 2003).

- Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.1. // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / Изд. 2-е. М., 1960. Т.23.
- Маркс К. К еврейскому вопросу // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / Изд. 2-е. М., 1955. Т.1. С. 382-413.
- Маркс К. Тезисы о Фейербахе // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. М., 1955. Т.3. С. 1-4.
- Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / Изд. 2-е. М., 1955. Т.3. С. 11-544.
- Мах Э. Основные идеи моей естественно-научной теории познания и отношение к ней моих современников // Новые идеи в философии. Сб.2. СПб., 1912.
- Мах Э. Познание и заблуждение. Очерки по психологии исследования. М., 1909. (М., 2003).
- Милль Дж.С. Огюст Конт и позитивизм. СПб., 1906.
- Милль Д.С. Система логики силлогистической и индуктивной. М., 1900.
- Молчанов В. И. Время и сознание. Критика феноменологической философии. М., 1988.
- Ницше Ф. Сочинения: В 2-х тт. М., 1991.
- Пирс Ч. Избранные философские произведения. М., 2000.
- Позитивизм и наука. М., 1975.
- Пуанкаре А. О науке. М., 1990.
- Рассел Б. Человеческое познание: его сфера и границы. М., 2000. 464 с.
- Риккерт Г. Границы естественнонаучного образования понятий. СПб., 1903.
- Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. СПб., 1911.
- Риккерт Г. Философия истории. СПб., 1908.
- Спенсер Г. Классификация наук. М., 1897.
- Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские. Т. 1-2. СПб., 1899-1900. (Мн., 1998).
- Хайдеггер М. Европейский нигилизм // Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1993. С. 63-176.
- Шелер, М. Избранные произведения. М., 1994.
- Christman J. Social and Political Philosophy. A contemporary introduction. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2002.
- Handbook of Contemporary European Social Theory / Edited by G. Delanty. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.
- Sandmeyer. B. Husserl's constitutive phenomenology: its problem and promise. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
- The Twentieth Century To Quine and Derrida / Edited by W.T. Jones, R.J. Fogelin. Harcourt Brace Company, 1997.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Навчальні програми кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада: http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/tpf_program.html
2. Електронна бібліотека Abus: <http://abuss.narod.ru/>
3. Цифрова бібліотека з філософії: <http://filosof.historic.ru/>
4. Філософія та атеїзм: електронна бібліотека: <http://books.atheism.ru/new/>
5. Бібліотека Гумер – гуманітарні науки: <http://www.gumer.info/>
6. Електронна бібліотека Платонанет: <http://platonanet.org.ua/>
7. Сайт журналу «Філософська думка»: <http://journal.philosophy.ua/news>
8. <http://jstor.org>

ПЛАН-КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Розділ 1. Філософські засади наукового мислення

Тема 1. Предмет філософії та її місце у житті людини і структурі університетської освіти/науки

Що таке філософія? Проблема визначення предмета і місця філософії. Філософія і релігія. Філософія і наука. Філософія і політика. Характер філософського запитування. Відкриття нових проблем. Філософська проблематизація людського буття. Філософування як запитування людини про саму себе. Теоретична і практична філософія. Філософія як «духовні вправи». Як можлива філософія? Філософія як співможливість істин. Істиннісні процедури. Політична, поетична, любовна і наукова істини. Філософські техніки. Сократичні засади філософування/мислення. Діалектика, діалог, маєвтика. Філософські засади університетської освіти/науки. Місце філософії і філософського факультету в університеті. Філософія та епістемологія.

Тема 2. Античні філософські підстави європейської освіти і науки

Актуальність античного філософського спадку. «Грецьке диво» – причини і наслідки. Грецька філософія як оволодіння космосом (натурфілософія і космологія від іонійських шкіл до пізніх стоїків). Раціоналістична інтерпретація/репрезентація світу. Логос і Розум. Формування раціоналістичних пізнавальних практик. Природа і роль античного раціоналізму в становленні західного мислення. Філософія в структурі античного суспільства: політичний і педагогічний вимір філософії. Антична і сучасна раціональність/наука.

Розділ 2. Актуальні проблеми методології соціально-гуманітарного пізнання

Тема 3: Сциентистські–позитивістський напрямок у сучасній європейській філософії

Методологія науки як рефлексія методів.

Класичні і посткласичні характеристики науковості. Сучасний методологічний редукціонізм: антропологізація науки. Верифікація як наріжна методологічна вимога з боку позитивізму до наукового знання, емпірична та логічна верифікація. Соціокультурна обумовленість наукового знання в постпозитивістських побудовах: принцип фальсифікації К. Поппера та методологічного анархізму П. Феєрабенда. Сучасні філософсько–методологічні проекти науки, раціональності і знання. Структуралізм як альтернатива гуманітаризації і прагнення повернути гуманітарному знанню статус науковості. Методологічні стратегії сучасної аналітичної філософії (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Дж. Мур, В. Куайн). Рефлексія методології гуманітарних наук. Неокантіанський критицизм. Номотетичні та ідеографічні науки. Об'єктивне і суб'єктивне знання. Методологічний зсув від відкриття законів суспільства до «виробництва соціального» (К. Вольф), його «конструювання» (П. Бергер, Т. Лукман) та «генеалогії» (М. Фуко). Методологічні програми гуманітаризації соціального знання: культурцентризм, аксіологізація, діалогізм.

Тема 4. Буття і мова: феноменологія, герменевтика і «лінгвістичний поворот»

Філософема трансцендентального суб'єкта як основа філософування класичного Заходу. Феноменологія: концептуальний порядок, метод, операційність. Феноменологічні дивергенції (філософія, релігійний досвід, влада і політика, мова і висловлювання, культура і символічні практики). Феноменологічні засади соціально-гуманітарного пізнання.

Фундаментальна онтологія Мартіна Гайдеггера: проблематизація людського буття. Сутність сущого і сенс буття. Занедбаність. Буття-у-світі. Наявне. Ніщо. Смерть. Страх. Дочасність.

Екзистенція. Da-sein. Турбота (sich-vorwrg-schon-sein). Місце буття. Подія буття. Історичність. Від Гайдеггера-I до Гайдеггера-II.

«Лінгвістичний поворот» (linguisticturn): трансформації філософського осмислення мови. Від класичного до сучасного уявлення про мову. Відношення мови та думки. Thecatisonthemat: де закінчується мова і починається реальність? Пропедевтика лінгвістичного повороту. Три стежки лінгвістичного повороту (герменевтика, лінгвістичний структуралізм, аналітична традиція).

Герменевтична перспектива у філософії і соціально-гуманітарних науках. Класична герменевтика німецької історичної школи: Ф. Шлейєрмахер та В. Дільтей. Філософська герменевтика Г.-Г. Гадамера. Феноменологія у розумінні Е. Гуссерля і М. Гайдеггера; герменевтика у розумінні Гайдеггера та Гадамера. Герменевтика та деконструкція (Г.-Г. Гадамер –Ж, Дерріда).

Тема 5. Методологічний зсув у гуманітарних науках др. пол. XX ст.: від структуралізму до постструктуралізму

Лінгвістичні підстави структуралістської методології (Ф. де Соссюр, Е. Бенвеніст, К. Леві-Строс). Що таке структура? Соціальні, лінгвістичні, символічні, антропологічні структури. «Твір», «текст» і «інтертекст» (Р. Барт). Інтертекстуальність і проблема авторства. Дискурси і (транс)дискурсивності. Генеалогічний метод М. Фуко. Генеалогія історії та археологія знання. Від Історії до історій, від макронаративів до мікронарацій, від структуралізму до постструктуралізму. Робота символічної структури (Ж. Дельоз). Шизоаналіз та ризома. Наратологія: філософія, історія та література. Деконструкція, деконструктивізм. Новий історизм. Релятивізм у соціально-гуманітарному пізнанні.

Розділ 3. Особливості розуміння сучасного суспільства

Тема 6. Соціальна філософія. Філософське осмислення розвитку суспільства: культура, політика, економіка

Соціальні онтології і специфіка соціальних закономірностей. Теоретико-методологічні проблеми осмислення суспільства. Критерії розрізнення соціумів. Соціальний розвиток і його специфіка. Архаїчне суспільство. Класичне суспільство. Модерне суспільство. Модерн. Модерн 1. (Post) Модерн 2. Соціальна структура архаїчного та класичного суспільства. Соціальна структура модерну та його основні етапи. Сучасне розвинуте суспільство: різні підходи до його розуміння. Концепція «іншого» («другого») модерну. Перспективи розвитку і тенденції суспільних змін.

Тема 7. Філософія політики і проблеми сучасної демократії

Політика у сучасному світі. Проблеми світового порядку. Перспективи загального осмислення політичних систем. Світ-системний аналіз І. Валлерстайна. Динаміка циклів світової гегемонії. Перспективи і проблеми розвитку демократичного суспільства. Теоретичні і методологічні проблеми осмислення демократії. Процедурна теорія демократії М. Вебера і Й. Шумпетера. Дебати елітистів та плюралістів в сучасній демократичній теорії. Радикальна демократична критика ліберальної демократії (Ю. Хабермас та Ш. Муфф).

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Під час семінарського заняття аспіранти беруть участь в обговоренні запропонованих питань. Оцінюється (до 5 балів) як виступи с доповіддю, так і активність у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію, критично переосмислювати опрацьований матеріал.

Тема 1. Предмет філософії та її місце у житті людини і структурі університетської освіти

1. Філософія як «духовні вправи» і (науковий) дискурс.
2. Філософія як співможливість істин. Наукова істина.
3. Філософські засади університетської освіти/науки.
4. Філософія та епістемологія.

Література

1. Адо П. Духовные упражнения и античная философия / П. Адо ; [пер. с франц.]. – М. ; СПб. : Степной ветер; Коло, 2005.– 448 с.
2. Альтюссер Л. Ленин и философия. – М., 2005. – С. 71-77, 87-91.
3. Бадью А. Манифест философии. – СПб., 2003.
4. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии // Гегель Г.В.Ф. Сочинения: В 14 т. – М.-Л., 1932. – Т. 9. – С. 6-56. (Предварительные замечания об истории философии. Введение в историю философии).
5. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. С. Зенкина. – М.: Академический Проект, 2009. – С. 6-18.
6. Кант И. Спор факультетов // Кант И. Сочинения: в 8 т. Т.7. М.: Чоро, 1994.– С. 57-136.
7. Рассел Б. История западной философии. – Ростов н/Д., 1998. (Введение).
8. Рорти, Р. Философия и зеркало природы / Пер. с англ.; науч. ред. В. В. Целищев. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1997. – С. 97–121.
9. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики // Хайдеггер М. Время и бытие. – М., 1994. – С. 327-345.
10. Хайдеггер М. Что это такое – философия? // Вопросы философии. – 1993. – № 8.

Тема 2. Античні філософські підстави європейської освіти і науки

1. Грецька філософія як оволодіння космосом.
2. Становленні західного мислення і античний раціоналізм.
3. Політичний і педагогічний вимір античної філософії.

Література.

1. Ахутин А.В. Античные начала философии // А.В. Ахутин. – Санкт-Петербург: Первая Академическая типография «Наука», 2007. – 782 с. (Слово о сущем).
2. Греческая философия: в 2 т. / [М. Канто-Спербер, Дж. Барнз, Л. Бриссон и др.]; под ред. М. Канто-Спербер – [пер. с фр. В.П. Гайдамака] – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2006. – Т.1. – 499 с.
3. Зайцев А.И. Культурный переворот в Древней Греции VIII – V вв. до н. э. / А.И. Зайцев. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1985. – 208 с.
4. Лосев А.Ф. Античный космос и современная наука // А.Ф.Лосев. – [Соч. в 9-и томах, т.1]: Бытие - Имя – Космос. – М.: Мысль, 1993 – 875 с.

5. Марру А.-И. История воспитания в античности. / Анри-Ирэнэ Марру: [перевод с французского А. И. Любжина, М. А. Сокольской, А.В. Пахомовой]. – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1998. – 422 с.

6. Прокопенко В.В. Философская пайдея и Платоновский вопрос / В.В. Прокопенко. – Харьков: Монограф СПДФЛ Чальцев А.В. – 2012. – 322 с.

Тема 3: Сциентистські–позитивістський напрямок у сучасній європейській філософії

1. Методологія науки як рефлексія методів.
2. Посткласичні характеристики науковості.
3. Верифікація (емпірична, логічна) та принцип фальсифікації.
4. Сучасні філософсько–методологічні проекти науки.
5. Методологія гуманітарних наук.

Література

1. Аналитическая философия / Под ред. М. В. Лебедева, А. З. Черняка. – М.: ИПК РУДН, 2006. – 622 с.
2. Аналитическая философия: Становление и развитие (антология) / Общ. ред., сост. и вступ. ст. А. Ф. Грязнова. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998. – 528 с.
3. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / Пер. с англ. Е. Руткевич; Моск. филос. фонд. – М.: Academia-Центр; Медиум, 1995. 323 с
4. Кун Т. Структура научных революций. – М.: «АСТ», 2003. – 605 с.
5. Поппер К. Логика научного исследования: Пер. с англ. / Под общ. ред. В. Н. Садовского. – М.: Республика, 2005. – 447 с.
6. Степин В.С. История и философия науки: Учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. – М.: Академический Проект; Трикста, 2011. – 423 с.
7. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / П. Фейерабенд; пер. с англ. А.Л. Никифорова. – М.: АСТ: МОСКВА, 2010. – 378 с.
8. Фейерабенд П. Прощай, разум / П. Фейерабенд; пер. с англ. А.Л. Никифорова. – М.: АСТ: Астрель, 2010. – 477, [3] с.
9. Человек. Наука. Цивилизация. К семидесятилетию академика В. С. Стёпина. – М.: Канон+, 2004. – 816 с.

Тема 4. Буття і мова: феноменологія, герменевтика і «лінгвістичний поворот»

1. Феноменологічний метод: філософія, релігійний досвід, влада і політика, мова і висловлювання, культура і символічні практики.
2. Фундаментальна онтологія Мартіна Гайдеггера.
3. «Лінгвістичний поворот» (linguisticturn). Три стежки лінгвістичного повороту (герменевтика, лінгвістичний структуралізм, аналітична традиція).
4. Герменевтична перспектива у філософії та науці.

Література

1. Герменевтика и деконструкция. – СПб., 1999.
2. Молчанов В.И. Понятие трансцендентальной субъективности в феноменологии Э.Гуссерля. – Вильнюс, 1983.
3. Херрманн Ф.-В. фон. Понятие феноменологии у Хайдеггера и Гуссерля. – Мн., 2000.
4. Современная западная философия. Энциклопедический словарь. – М., 2009.
5. Новая философская энциклопедия. – М., 2010.
6. Реале Дж., Антисери Д. Философия от истоков до наших дней. Т 4. От романтизма до наших дней. – СПб., 1997.

7. Бетти Э. Герменевтика как общая методология наук о духе / Пер. с нем.: Е. В. Борисов. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2011. – 144 с.
8. Гадамер, Г.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с.
9. Хайдеггер, М. Бытие и время / Пер. с нем. В. В. Библихина. – М.: Ad Marginem, 1997. Переизд.: СПб.: Наука, 2002; М.: Академический проект, 2010.

Тема 5. Методологічний зсув у гуманітарних науках др. пол. XX ст.: від структуралізму до постструктуралізму

1. Структуралістська та постструктуралістська методологічні стратегії.
2. Генеалогічний метод М. Фуко.
3. Робота символічної структури (Ж. Дельоз).
4. Деконструкція, деконструктивізм.

Література:

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Главы II, III, IV: «Новые тенденции в общей лингвистике», «Сосюр полвека спустя», «Понятие структуры в лингвистике». – М.: УРСС, 2002. – 448 с. – С. 33 - 66.
2. Барт Р. «Структурализм как деятельность», «Смерть автора», «От произведения к тексту» // Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика : пер. с фр. / Р. Барт. сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро; общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова; пер. с фр. Г. К. Косикова, Б. Н. Нарумова, В. Ю. Лукасик. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 240 с.
4. Делез Ж. По каким критериям узнают структурализм? // Делез Ж. Пруст и знаки. Статьи / Ж. Делез; пер. с фр., редакция и предисловие Е. Г. Соколова. – СПб.: Алетейя, 1999. – 190 с. – С. 133 - 174.
5. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. – ТОО ТК «Петрополис», 1998.
6. Косиков Г. К. «Структура» и/или «текст» (стратегии современной семиотики) // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Косиков Г. К.; пер. с фр., составление и вступительная статья Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 2000. – 536 с. – С. 3 - 48.

Тема 6. Соціальна філософія. Філософське осмислення розвитку суспільства: культура, політика, економіка.

1. Соціальні онтології і специфіка соціальних закономірностей.
2. Архаїчне, класичне і модерне суспільства: критерії розрізнення.
3. Модерн 1. (Post) Модерн 2.
4. Сучасне розвинуте суспільство: різні підходи до його розуміння.

Література

1. Петров М.К. Самосознание и научное творчество. Р.-на-Дону: Изд. РГУ, 1992. – 272 с.
2. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. М.: Искусство, 1972. – 318 с.
3. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2010. – 784 с.
4. Тоффлер Э. Революционное богатство. М.: АСТ, 2007. – 576 с.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М.: Академия, 1999.
6. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. М.: Логос, 2000. – 302, [1] с.

7. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. / Пер. с нем. В. Седельнику и Н.Фёдоровой; Посл. А.Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.
8. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации. – М.: Академический проект, 2003. – 528 с.
9. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
10. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. М.: Изд. дом Гос. Ун-т — Высшая школа экономики, 2011.
11. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. М.: Издательство «АЛЕТЕЙЯ», С-Пб., 1998.
12. Вельш В. Наш постмодерный модерн. – Київ: Альтерпрес, 2004.
13. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. – М., 1996. 256 с.
14. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма. – М.: Новости, 1992.
15. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. – М.: Ad Marginem, 1999.
16. Фуко М. Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1977—1978 уч. году / Пер. с фр. Ю. Ю. Быстрова, Н. В. Суслова, А. В. Шестакова. – СПб.: Наука, 2011. – 544 с.
17. Фуко М. Рождение биополитики. Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1978—1979 уч. году / Пер. с фр. А. В. Дьяков. – СПб.: Наука, 2010. – 448 с.
18. Фурс В.Н. Философия незавершённого модерна Юргена Хабермаса. Минск: Эконом-пресс, 2000. – 222 с.
19. Фурс В.Н. «Критическая теория позднего модерна» Энтони Гидденса. // Социологический журнал, 2001. – № 1. – С. 44-73.
20. Калдор М. Новые и старые войны. Организованное насилие в глобальную эпоху. – М.: Дело, 2015. 416 с.

Тема 7. Філософія політики і проблеми сучасної демократії

1. Світ-системний аналіз. Динаміка циклів світової гегемонії.
2. Процедурна теорія демократії.
3. Радикальна демократична критика ліберальної демократії.

Література

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / Пер с англ. П. М. Кудюкина под ред. Б. Ю. Кагарлицкого. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.
2. Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / пер. Н. Тюкиной. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 248 с.
3. Вебер М. Избранное. Образ общества / Пер. с нем. – М.: Юрист, 1994.
4. Вебер М. Политические работы, 1895—1919 = *Gesammelte Politische Schriften*, 1895—1919 / Пер. с нем. Б. М. Скуратова; послесл. Т. А. Дмитриевой. – М.: Праксис, 2003.
5. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. – М.: Academia, 1995. – 245 с.
6. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. – СПб.: Наука, 2000. – 380 с.
7. Хабермас Ю. Политические работы. – М.: Праксис, 2005. – 368 с.
8. Хабермас Ю. Ах, Европа. Небольшие политические сочинения, XI. – М.: Весь мир, 2012. – 160 с.
9. Фурс В. Социально-критическая философия после «смерти субъекта» / Сочинения. В 2 т. Т. 1. – Вильнюс: ЕГУ, 2012. – 434 с.
10. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия / Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. — М.: Экономика, 1995. – 540 с.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Рекоменується:

- написати наукову рецензію на будь який текст джерела (статті або монографії) із списку рекомендованої літератури;
- підготувати тези та виступити з доповіддю з проблем, які розглядаються на семінарських заняттях;
- підготувати проблемні питання та/або аргументовані коментарі щодо проблем, винесених на семінарські заняття, аби приймати активну участь в обговоренні філософських проблем;
- підготувати реферат.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Рекомендації та вимоги щодо написання рефератів

Аспіранти самостійно обирають філософську тему, погоджуючи її з викладачем. Бажано, щоб обрана тема перетиналась з темою дисертаційного дослідження виконавця. Після визначення теми необхідно підібрати відповідну літературу, яка складається з першоджерел і критичних праць, статей (не менше ніж 10 найменувань). Реферат необхідно здати для перевірки викладачеві або на кафедрі теоретичної і практичної філософії в установлений термін (не пізніше ніж за 10 діб до початку сесії).

Структура та зміст реферату. Необхідно скласти план написання реферату, основною метою якого є логічне розкриття вибраної теми. У структурному відношенні реферат повинен мати наступні складові:

- 1) титульну сторінку;
- 2) план реферату
- 3) вступ;
- 4) основну частину;
- 5) висновок;
- 6) список літератури.

У вступі треба визначити актуальність проблеми, сформулювати мету й завдання реферату. В основній частині реферату мають бути виділені пункти (параграфи), за якими послідовно розкривається тема. Крім реферування та аналізу першоджерел та відповідної літератури, слід вказати також своє власне розуміння щодо поставлених питань. В тексті реферату є обов'язковим посилання на відповідну літературу, яке здійснюється наступним чином: після цитати чи загального посилання до авторської думки слід в квадратних дужках встановити джерело цитування. Наприклад: [1, С. 45], де «1» – це порядковий номер джерела в списку використаної літератури, а «45» – відповідна сторінка в цьому джерелі. У заключній частині реферату слід підсумувати результати та вказати на висновки даної роботи, які повинні відповідати поставленим у вступі меті та завданням.

Оформлення та обсяг реферату. Обсяг реферату повинен складати 1 друк. аркуш (25 сторінок), надрукований 14 кеглем з полуторним інтервалом. Сторінки мають бути пронумеровані та скріплені.

ПРИКЛАД ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТУ (ЗАЛІКОВОГО ЗАВДАННЯ)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Спеціальність _____
Навчальний предмет _____

Семестр _____
Філософські засади та методологія наукових досліджень

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ №6.

1. Філософія як «духовні справи».
2. Структуралізм як альтернатива гуманітаризації і прагнення повернути гуманітарному знанню статус науковості.
3. Інтерпретації сучасного суспільства. Модерн. Модерн 1. (Post)Модерн 2.

Затверджено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії

Протокол № _____ від “_____” _____ 2014 р.

Зав. кафедрою _____
I.B. Карпенко *Екзаменатор* _____
(підпис) (прізвище, ініціали) (підпис) (прізвище, ініціали)

Критерії оцінювання:

Участь в семінарських заняттях передбачає виступи з доповідями, аргументованими коментарями щодо проблем, що обговорюються на семінарі, і передбачає можливість отримати до 5 балів за семінар. Критерії отримання високої оцінки наступні:

- знання та використання філософських джерел, різних підходів для аналізу актуальних проблем філософії і методології наукових досліджень;
- повнота відповіді;
- творчий характер аналізу й узагальнення різних філософських підходів;
- навички лаконічного, чіткого, логічного, послідовного та грамотного викладу матеріалу, формулювання власних висновків;
- уміння вести полеміку з теоретичних і практичних питань філософії, уміння проілюструвати теоретичні положення відповідними прикладами.

Окремі бали нараховуються за рецензію джерела, яка оцінюється до 5 (стаття) і 10 (монографія) балів. Критерії оцінки:

- логічна структура плану-конспекту, яка розкриває особливості побудови і складові змісту тексту першоджерела (1-2 бали);
- виокремлення ключових концептів, методів, особливостей теоретичної дослідницької авторської стратегії (1-2 бали);
- підбір актуальних цитат, які висвітлюють, конкретизують зміст першоджерела (1-2 бали);
- виділення висновків, ключових концептуальних тез автора тексту (1-2 бали);
- наявність аргументованих власних коментарів і висновків (1-2 бали).

Індивідуальна робота передбачає написання реферату, який оцінюється до 25 балів за такими критеріями:

- актуальність обраної теми, чіткість постановки проблеми, її співзвучність з темою дисертаційного дослідження аспіранта (2 б.);
- відповідність темі і вичерпність обраної літератури, яка складається з першоджерел і сучасних критичних праць, статей (не менше ніж 10 найменувань) (2 б.);
- логічна побудова, чіткі структура та зміст реферату (2 б.);
- репрезентативність плану реферату, метою якого є логічне розкриття вибраної теми (2 б.);

- наявність таких структурних складових, як назва, що репрезентує обрану проблему, план, вступ, висновок, список літератури (2 б.);
- аргументовано прописана актуальність проблеми, сформульовані мета й завдання (3 б.);
- послідовність розкриття теми (2 б.);
- крім реферування та аналізу першоджерел та відповідної літератури, представлено власне розуміння щодо поставлених питань (4 б.);
- є цитування/посилання на відповідну літературу (2 б.);
- наявні власні висновки, які відповідають поставленим у вступі меті та завданням (2 б.);
- відповідність формальним вимогам до оформлення та обсягу реферату (2 б.).

Примітка: не припустимим є академічне шахрайство.

Екзаменаційний білет (залікове завдання) складається з трьох питань, кожне оцінюється за наступною системою балів, після чого вираховується середнє арифметичне:

34-40 балів	аспірант продемонстрував глибоке знання змісту екзаменаційного питання, провів глибокий філософський аналіз означеної проблеми; глибоко і всебічно висвітлені знання основних положень філософських першоджерел та рекомендованої літератури; відповідь повністю репрезентує певну філософську проблему; відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз; відповідь демонструє високий рівень засвоєння навчального матеріалу
29-33 балів	аспірант продемонстрував знання змісту екзаменаційного питання, аргументовано виклав означену проблему; відповідь в цілому репрезентує певну філософську проблему; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не обґрунтовані; відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми без власного аналізу
21-28 балів	аспірант продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми; висвітлені знання є фрагментарними; аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики відсутній; відповідь є недостатньо послідовною, та логічною; власні висновки відсутні
10-20 балів	аспірант продемонстрував уявлення з екзаменаційного питання; відсутній аналіз означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, висновки і узагальнення відсутні, або не відповідають змісту питання
1-9 балів	відповідь часткова; відсутній аналіз означеної проблематики; висновки відсутні або не відповідні.
0 балів	відповідь відсутня, або не відповідає змісту питання

КОМПЛЕКТ КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Що таке філософія? Проблема визначення предмета і місця філософії.
2. Філософська проблематизація людського буття. Філософування як запитування людини про саму себе.
3. Філософія як «духовні справи».
4. Як можлива філософія? Філософія як співможливість істин.
5. Філософські засади університетської освіти/науки.
6. Філософія та епістемологія.
7. «Грецьке диво» – причини і наслідки.
8. Грецька філософія як оволодіння космосом (натурфілософія і космологія від іонійських шкіл до пізніх стоїків).
9. Формування раціоналістичних пізнавальних практик. Природа і роль античного раціоналізму в становленні західного мислення.
10. Філософія в структурі античного суспільства: політичний і педагогічний вимір філософії.
11. Методологія науки як рефлексія методів. Посткласичні характеристики науковості.
12. Сучасний методологічний редукціонізм: антропологізація науки.
13. Верифікація як наріжна методологічна вимога з боку позитивізму до наукового знання, емпірична та логічна верифікація.
14. Соціокультурна обумовленість наукового знання в постпозитивістських побудовах: принцип фальсифікації К. Поппера та методологічного анархізму П. Фесрабенда.
15. Сучасні філософсько-методологічні проекти науки, раціональності і знання.
16. Структуралізм як альтернатива гуманітаризації і прагнення повернути гуманітарному знанню статус науковості.
17. Методологічні стратегії сучасної аналітичної філософії (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Дж. Мур, В. Куайн).
18. Рефлексія методології гуманітарних наук. Номотетичні та ідеографічні науки.
19. Методологічний зсув від відкриття законів суспільства до «виробництва соціального» (К. Вольф, його «конструювання» (П. Бергер, Т. Лукман) та «генеалогії» (М. Фуко).
20. Методологічні програми гуманітаризації соціального знання: культурцентризм, аксіологізація, діалогізм.
21. Філософема трансцендентального суб'єкта як основа філософування класичного Заходу
22. Феноменологія: концептуальний порядок, метод, операційність
23. Феноменологічні дивергенції (філософія, релігійний досвід, влада і політика, мова і висловлювання, культура і символічні практики).
24. Фундаментальна онтологія Мартіна Гайдеггера. Основні проблеми і концепти.
25. «Лінгвістичний поворот» (linguisticturn).
26. Три стежки лінгвістичного повороту (герменевтика, лінгвістичний структуралізм, аналітична традиція).
27. Герменевтична перспектива у філософії: від класичної герменевтики німецької історичної школи до філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера.
28. Герменевтика та деконструкція (Гадамер–Дерріда).
29. Лінгвістичні підстави структуралістської методології (Ф. де Соссюр, Е. Бенвеніст, К. Леві-Строс)
30. «Твір», «текст» і «інтертекст» (Р. Барт)
31. Генеалогічний метод М. Фуко.
32. Робота символічної структури (Ж. Дельоз)
33. Наротологія: філософія, історія та література.
34. Деконструкція, деконструктивізм.
35. Соціальні онтології і специфіка соціальних закономірностей.

36. Загальна характеристика розвитку суспільства: культура, політика, економіка. Типологія суспільств: архаїчне, класичне, модерне і постмодерне суспільство.
37. Інтерпретації сучасного суспільства. Модерн. Модерн 1. (Post)Модерн 2.
38. Процедурна теорія демократії М. Вебера і Й. Шумпетера.
39. Дебати елітистів та плюралістів в сучасній демократичній теорії.
40. Радикальна демократична критика ліберальної демократії (Ю. Хабермас та Ш. Муфф).
41. Світ-системний аналіз І. Валлерстайна.
42. Динаміка циклів світової гегемонії.